

سال 1392 هجری - خورشیدی

2013 میلادی

غلام سخی و کیل زاده اندخویی

تورک ها در گستره تاریخ

جلد اول

غلام سخی وکیل زاده اندخویی

1391 هجری خورشیدی

2013 میلادی

فهرست عناوین:

(صفحات)

- تقریبا :..... (ح)
- پیشگفتار :..... (ش)
- فصل اول:
- 1 - واژه تورک و تورک‌ها..... (1)
- 2 - تور و توران..... (24)
- 2 - تورکستان یا مرکز فرمانروایی اصلی تورک‌ها..... (30)
- 4 - اقوام و تیره‌های تورک..... (40)
- 5 - مهاجرت و پیشروی تورک‌ها..... (45)
- فصل دوم:
- 1 - ایلامی‌ها..... (53)
- 2 - سومری‌ها..... (63)
- 3 - کوشانی‌ها..... (74)
- 4 - هیونگ - نوها..... (86)
- 5 - هونها..... (96)
- 6 - هونهای آسیایی..... (100)
- 7 - هونهای غربی یا اروپایی..... (102)
- 8 - هونهای سفید یا هفتالیت‌ها..... (105)
- 9 - کابل شاهان و رتبیل شاهان..... (116)
- 10 - گوک تورک‌ها..... (124)
- 11 - کتیبه‌های کول تیگین..... (130)
- 12 - کتیبه‌های اورخون..... (132)
- 13 - اوغورها..... (138)
- 14 - دولت اوغورهای قانسو..... (142)

مشخصات کتاب:

نام کتاب: تورک ها درگستره تاریخ

نویسنده: غلام سخی وکیل زاده اندخویی

تیراژ: (یکهزار) نسخه

سال چاپ: 1392 خورشیدی مطابق 2013 میلادی

نوبت چاپ: اول

محل چاپ: چاپخانه عزیزی، کابل - افغانستان

حق چاپ محفوظ است

مطالب جلد دوم کتاب :

فصل سوم :

- 1 - سلسله بابریان
- 2 - حضور اقوام تورک در افغانستان
- 3 - تیره‌های مختلف اوزبیک‌ها و تورکمن‌ها
- 4 - چینگل‌ها
- 5 - قزاق‌ها و قلماق‌ها
- 6 - بچنک‌ها
- 7 - آوارها- ساوارها
- 8 - قارلوق‌ها
- 9 - تاتارها
- 10 - قیپچاق‌ها
- 11 - خلج‌ها
- 12 - هزاره‌ها
- 13 - قیرغیزها

- 15- اوغورهای شرقی (تورفان).....(142).
- 16- قیرقیزها.....(147).
- 17- قراخانیان.....(156).
- 18- غزنویان.....(161).
- 19- سلطان کبیرغزنه.....(167).
- 20- فریغونیان.....(176).
- 21- سلجوقیان.....(183).
- 22- اتابیکان.....(203).
- 23- غوریان.....(211).
- 24- خوارزمشاهیان.....(233).
- 25- مغول‌ها.....(251).
- 26- ایلخانان ایران.....(315).
- 27- مملوک‌های مصر.....(334).
- 28- قراختاییان.....(341).
- 29- تیموریان.....(349).
- 30- شیانیان.....(504).
- 31- اشترخانی‌ها.....(520).
- 32- عثمانی‌ها.....(532).
- 33- صفوی‌ها.....(559).
- 34- افشارها.....(571).
- 35- قاجاریان.....(583).
- 36- منابع و مأخذ.....(589).

خواننده عزیز!

آفریده‌های تاریخ می‌رساند که ترکان این قوم عظیم
 الشان از قدیم الایام آمیخته با خصوصیات بی‌یلاق نشینی
 در جوار چشمه سارهای سیراب و صحاری شاداب به
 سر می‌بردند. همچنان شیفته شغل دامپروری و دل‌باخته
 کشاورزی شده حیات بادیه نشینی را زینت می‌دهند.
 رشادت، مردانگی، مهمان‌نوازی، سوارکاری، خودارادیت
 و استواری به عهد و وفا را بیشتر می‌ستایند. از معیشت
 آزاد منشی لذت برده با غرور ملی قد می‌افرازند. متأسفانه
 در یکی از برهه‌های زمانی حادثه‌المباری ناشی از
 خشک‌سالی، تشویش سرسام‌آوری بار آورده نظام زنده
 گی صحراپیمایان را برهم می‌زند. سپس آنان به خاطر
 رهایی از چنگال نکبت بار این فاجعه غم‌انگیز به چشمه
 سارهای مناطق دور و نزدیک روی می‌آورند. هر چند
 نامساعد بودن اوضاع جوی، به رفع عطش و سد جوع
 شان تأثیر مفید نمی‌گذارد با آنهم در نیمه راه توقف نکرده
 به جستجوی روزنه دیگری تلاش می‌ورزند.

به تاسی از این اندیشه نیک، گروهی مرکب از تیره
 و طوایف گوناگون، از بیابان گردی رابطه خود را بریده با
 سکنای گزینان شهر، گره می‌بندند. آمیزش و گسترش

فرهنگ داد و ستد بامنابع اقتصادی منتج به تأمین نیازمندی‌های شان می‌گردد. در اثر تحکیم روابط اجتماعی خواست‌های مطبوع در دل‌کننده‌گان جوانه می‌زند. تابافزار ساختار جامعه نوین نفسی به راحت‌کشند. بناً گروهی از صحرانوردان آزاد منش هم‌زمان با فاصله‌گیری از بیابان‌گردی، به تحرکات روی آورده به اورنگ‌شهریاری تکیه می‌زنند، چنانکه شماری از نخبه‌گان سلحشور چون آتیل، چین‌گیزخان، امیر تیمور صاحب‌قران ... علم سروری افراخته به حراست و حفاظت قلمرو تحت فرمان خود پرداخته‌اند. هرگاه نیروی متجاوز به منظور اعمال نفوذ، در حدود خود ارادیت سلاطین ترک‌تبار صف می‌آراستند قاطعانه سرکوب می‌شدند. چنین معرکه‌آرایی در رابطه به اضمحلال تفتین آشوب‌گران سیه‌دل و به منظور حفظ نوامیس ملی در کارنامه‌های سلاطین ترک نژاد بیشتر سراغ شده می‌تواند. این فرمانروایان شجاع با وصف گرفتاری در جنگ‌های خانمانسوز ارزش‌چکیده‌های ذهنی را ستوده به رویش پدیده‌های فرهنگی و ضرورت آن بزرگ‌منشانه می‌اندیشند. چین‌گیزنامه، توزوک تیموری و ده‌ها آثار بدیعی و تاریخی ... در روشنائی توجه بهی خواهانه شان تدوین گردیده

است. به ویژه در دوره‌های سلاله تیموری، دودمان شیبانی، امرای اشترخانی ... روحیه فرهنگ پروری را از نیاکان خویش پررنگ‌تر تبارز داده، علما، فصحا و بلغا را توأم با هدایای مادی و معنوی نیکو نواختند. منجمله مساعی جمیله شاهرخ میرزا و پسرانش در گستره اندیشه و خرد نقطه عطفیست. بایسنغرمیرزا که خود فرزانه آگاهی بود به درخشنده گی هنرخطاطی و تکثیر نسخ خطی، کارهای ارزشمندی را به انجام رسانید.

اولوغ بیگ میرزا که بازتاب آوازه دانشوری اش علمای جهان را به حیرت می‌افگند، رموز حرکات بیش از هژده هزار اجرام سماوی را از طریق دستگاه ستاره شناسی خویش کشف و ثبت نمود و جدولی ترتیب داد که معروف به زیج کورگانی میباشد، رصدخانه بی در سمرقند احداث کرد. همینطور درونمایه های غنایی دردانه های منظوم سلطان حسین میرزا بایقرا را ستوده علاوه میداریم این پادشاه معرفت پرور که در نخستین دوره آموزش با استاد مسلم سخن امیر نظام الدین علی شیر نوایی همدرس بود پس از تکیه زدن به سریر سلطنتی هرات، دوست صمیمی خود حضرت نوایی را از سمرقند فراخوانده به وظیفه مهر داری برگزید. سپس

امیرعلیشیرنواپی در رابطه به باروری نهضت عرفان، بالنده گی پدیده های علمی، ادبی، هنری و عمرانی، دلسوزانه توجه مبذول داشته به مقام صدارت سرافراز میگردد. کارهای ماندگارش در صفحات تاریخ نقش نازدودنی بجا گذاشته افتخار جاودانه گی کسب میکند. در سده، دهم هجری قمری پایه ریزی واستقرار حکومت ظاهرالدین محمد بابر را در سرزمین پهناور هند، افتخار دیگری بر شمریم مرتکب اشتباهی نخواهیم شد. خسرو مدبر ظاهرالدین محمد بابر از آگاهی علمی، ادبی، سیاسی ... اندوخته های کافی داشت. در تحقق برنامه های کشور آرای عقلانی حرکت میکرد. در سفر و حضر در کتابخانهء سیار خویش به مطالعه میپرداخت. افزون بر برنامه به تالیف بسی آثار مفید دست یازید. نشیده های زیبا را با جانمایه های دلنواز آمیخته، گلبانگ سخنوری را به اهتزاز در آورد.

پس از ارتحال موصوف گلبرگهای شعر و ادب با علاقه گرم بازمانده گانش پررنگتر شگفت هکذا فتون مهندسی انکشاف یافته مانند آبداء تاج محل به قامت افزای ابنیه شگرف انجامید.

جمع بندی وانعکاس نمایی، از رویداد های تاریخی کاریست دشوار و اگر نگارش چنین وقایع به وسیله نگارنده گان نخبه اشاعه گردد اذهان عامه را بایک رشته حقایق فراموش شده آشنا میسازد. دانشمندانیکه افتخارات تاریخی ترکتباران را به زبان قلم سپرده دین باطنی خود را ادا نموده اند، عملکرد شان درخور تمجید است.

تدوین و تجلید چنین رخداد های تاریخی، دریک مقطع زمانی به خامه چند تن از پژوهشگران وقت محدود نمی ماند؛ بلکه آینده سازان، با کاربرد نکات نوشگفته، خوبتر میدرخشند.

محترم غلام سخی "وکیل زاده" پژوهشگروالا نگر، شاعر شیواییان چهره یست شناسا، آنانیکه از مطالعه فاصله ندارند آثار منظوم و منثور او را که طی دودهه اخیر به زبان اوزبیک و دری انتشار یافته است به خوانش گرفته اند. مشارالیه این بارداشته های پژوهشی خود را در رابطه به گذشته های ترکتباران بانام و نشان زیر عنوان "تورک‌ها در گستره تاریخ" مبتنی بر ماخذ معتبر تاریخی، بازبور چاپ آراسته است اثریست خواننده نی و بیش بها.

مولف گرامی، درذیل دیباچه که نوشته است، پیرامون داشته‌های تالیف خویش، معلومات دقیقی را مشتمل بر سه بخش ارایه می‌دارد. بندهء هیچ‌مدان شایقین کلب‌رگ‌های تاریخی را به مطالعه اش فرا می‌خوانیم، از محتوایش استفاده نموده به احتوایی خویش بیافزایند.

جان سخن اینجاست اظهار نظر پیرامون پژوهش‌های علمی و کارکرد‌های تاریخی نباید سهل‌پنداشته شود. بنده بنابر عدم دسترسی در علم تاریخ یارای نگارش پیشگفتار را در چنین موارد به خود احساس کرده نمیتوانم، روی این ملحوظ خاموشی اختیار می‌کردم. اما ارادت آگنده از صمیمیت محترم وکیل زاده مرا واداشت این مسوولیت بزرگ را بدوش گیرم ناگزیر از بحبوحهء حافظه ام معلومات پراگندهء راجع بندی نمودم. که در این صفحه پیشکش می‌گردد امید است دوستان گرامی در مورد رسایی نارسایی‌هایم با ارایهء مشوره‌های سودمند خویش منت گذارند.

در مقطع سخن لازم به تذکر میدانم محترم وکیل زاده به اثر تلاش‌های ثمر زا جایگاه خود را در جنب ایجاد

پیشگفتار

مجموعه وقایع و حوادثی که دربرهه‌های زمانی درچارچوب قوانین و سنت‌های تغییرناپذیر بروز کرده‌اند و باید به عنوان تجربه و عبرت، در فراروی آینده‌گان قرار گیرند؛ تعریف یا برداشت‌تبیست به تاریخ از دیدگاه قرآن شریف. در واقع مقصود از تاریخ (علمی و آموزنده) صرف روایت و نقل وقایع نبوده؛ بل هدف اصلی، فراهم آوردن موادی است تا قوانین کلی که در پشت این رویدادها نهفته است به دست آید. هیگل که تیوری فلسفی را در مورد تاریخ مطرح کرده؛ تاریخ را روندی دانسته است که با آن روح، خود و مفهوم خود را کشف میکند، زیرا فلسفه باید آنچه هست را درک کند چون آنچه هست معقول است. ابوریحان بیرونی میگوید: بدیهی است که کلیه جوامع بشری در همه حالات دینی و دنیوی خود به ناچار در دایره تاریخ قرار میگیرند. تاریخ هرملتی متعلق به مردمی است که آنرا ساخته و پرداخته‌اند.

روی این اصل اگر برپیشینه تاریخی نژاد تورک‌ها ژرف‌نگری شود، می‌بینیم که این اقوام در ادوار مختلف، امپراتوری‌های بزرگ را در قاره‌های بزرگ جهان ایجاد کرده‌اند، شهامت و شجاعت‌شان در میدان‌های رزم،

گران بلند اندیش حفظ نموده به آفرینش های ادیبی
و تحقیقی موشگافانه میپردازد.
امید واریم باتالیف و تخلیق چنین آثار مفید درگستره
فرهنگ و ادب فروزانتر عرض اندام نموده ، به موفقیت
های بیشتر فایق آیند.

ماه ثور سال 1392

(محمد امین متین اندخویی)

حماسه‌ها آفریده و جزء اسطوره‌ها شده است. از توجه و علاقمندی‌شان در عرصه‌های خرد و ادب آثار گرانبهایی بجا مانده و تمثال چکیده فرهنگ پرغنائی‌شان تا امروزه‌ها در سرخط کتابخانه‌های بزرگ دنیا است. از تلاش و جدیت اکثر سلاله‌های این قوم بزرگ در درازنای زمانه‌ها در قلمرو حکومت‌داری‌شان، در عمران و آبادی؛ ابدات شگرف و شگفتی به مردم جهان میراث گذاشته شده که تاکنون نماد ظرافت‌هاست. تورک‌های مبارز و سلحشور به صداقت و استقرار در تعهد و پیمان ارج گذاشته و عکس‌انرا سخت نکوهش می‌کردند؛ در مناسبات سیاسی و اجتماعی انصاف و عدالت را ملاک عمل قرار می‌دادند؛ مهمان دوست و مهمان نواز بودند؛ شعرا و علما را حرمت می‌گذاشتند؛ چه اکثر سلاطین تورک، خود شعر می‌گفتند و تاریخ می‌نوشتند.

تاریخ‌نگاران ژرف‌نگر و خامه‌پردازان سخنور در طول سده‌ها و قرن‌ها، کارکردهای بی‌نظیر و خاطرات جالبی را از این اقوام غیور با خط زرین در صفحات وزین آثارشان متبلور ساخته و به ذوق‌مندان تاریخ به ارمغان گذاشته و می‌گذارند، ما محققین و تاریخ‌نگاران زیادی را در شرق و غرب سراغ داریم که سرگذشت و افتخارات تورک‌ها را

با درک دین تاریخی خود، آنطور که بوده انعکاس داده اند و روابط و ضوابط با سایر ملت‌ها را به تحلیل و ارزیابی گرفته اند، قواعد و سنت‌های حاکم بر زندگی آنها را مورد مطالعه و بررسی قرار داده و در پی علت‌ها و معلول‌ها بوده اند و به این ترتیب تاریخ علمی را به میراث گذاشته اند تا یک تاریخ نقلی. و همچنان بوده اند تاریخ نویسانی که واقعیت‌ها را وارونه جلوه داده و حقایق را در پرده اغماض گذاشته اند؛ در واقع این کار در امر انعکاس عظمت و صلابت شخصیت‌ها، قهرمانان و نخبه‌گان تورک‌ها بعضاً قضاوت‌ها بدون در نظر داشت جوهر و عینیت تاریخ نامنصفانه بوده است.

چنانچه آتیلا، چینگیزخان و امیر تیمور صاحبقران سیمای برجسته و کشور گشایان طراز اول و بی‌بدیل تاریخ هستند که مقام شامخی را در گستره تاریخ احراز کرده اند. در کتاب دست‌داشته نه تنها به معرفی این شخصیت‌های بزرگ تاریخی مطالبی مطالعه خواهید کرد؛ بلکه آنگونه که از نام کتاب هویدا است افتخارات اقوام تورک، زمان پیدایش و اینکه از چه زمانی به این نام مسمی شده اند، خاستگاه و ظهور آنها منحیث یک نیروی منظم و پیشروی کننده در مناطق مختلف

پیو گرافی مختصر نویسنده

غلام سخی وکیل زاده اندخویی فرزند حاجی مراد در سال 1340 هجری - خورشیدی درگذرکلال خاته کاسه گر اولسوالی اندخوی ولایت فاریاب دریک فامیل منور دیده به جهان گشود. درسال 1358 از لیسه ابومسلم اندخوی سند فراغت را بدست آورده با سپری نمودن موفقانه امتحان کاتکور در اخیرهمین سال شامل رشته دری فاکولته زبان و ادبیات دانشگاه کابل گردید. درسال 1362 فاکولته متذکره را باموفقیت به پایان رسانیده درشهر مزار شریف درجریده (یولدوز) که به زبان اوزبیکی به نشرمیرسید به صفت معارف جریده، درسالهای 1368-1382 به صفت آمر عمومی برق اندخوی، درسالهای 1385-1390 به صفت مشاوروزارت معارف دربخش نصاب تعلیمی و متخصص زبان اوزبیکی ایفای خدمت نموده و فعلا به حیث رئیس برق اندخوی مصروف خدمت میباشد. در موصوف در جریان 30 سال گذشته مقالات زیادی به زبانهای اوزبیکی و دری درجراید، مجلات و روزنامه های کشور به چاپ رسیده است.

آثار به چاپ رسیده نویسنده:

- 1- اولین مجموعه شعری به زبان اوزبیکی و دری تحت عنوان (کونگیل نواسی) یا (نوی دل) درپاکستان به چاپ رسیده است.
- 2- بیلیم و قیزیقیش لر (دانش و سرگرمی ها) اثر ترجمه شده به زبان اوزبیکی برای اطفال.
- 3- ایزگونیت یا (نیت نیک) مجموعه دوم شعری به زبان اوزبیکی و دری.
- 4- تاریخچه برق اندخوی.
- 5- قیریق حدیث نوایی اثر آماده کرده شده با مقدمه، مقابله به زبان اوزبیکی.
- 6- ترجمه اوزبیکی (قانون اساسی افغانستان) نشر کرده کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان.
- 7- آموزش حقوق بشر اثر ترجمه شده به زبان اوزبیکی نشر کرده کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان.
- 8- اعلامیه جهانی حقوق بشر اثر ترجمه شده به زبان اوزبیکی نشر کرده کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان.
- 9- تاریخچه حقوق بشر اثر ترجمه شده به زبان اوزبیکی نشر کرده کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان.
- 10- (اونوتیلیمس خاطره لریم) مجموعه سوم شعری به زبان اوزبیکی.
- 11- تالیف مشترک (12) کتاب درسی زبان اوزبیکی در نصاب تعلیمی وزارت معارف.

آثار آماده چاپ نویسنده :

- 1- خصوصیات زبانی کتاب محاکمة اللغتين نوایی (کتاب تحقیقی)
- 2- نوایی و آثار وی (اثر تحقیقی).
- 3- واژهای خالص تورکی در زبان فارسی - دری (اثر تحقیقی)
- 4- "خزاین المعانی نوایی اثر برگردان شده از الفبای کیریل.
- 5- "حالات پهلوان محمد سعید اثر برگردان شده از الفبای کیریل.
- 6- حالات سید حسن اردشیر اثر برگردان شده از الفبای کیریل.
- 7- "جنبش نامه" مثنوی شش صد بیتی به زبان اوزبیکی.